

MŰSZERES VALLOMÁSELLENŐRZÉS A IV. BE. TÜKRÉBEN

1. Bevezetés

Egy éve lépett hatályba az új büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, a továbbiakban: IV. Be.), amely a műszeres úton történő vallomásellenőrzés vonatkozásában is változásokat hozott: poligráfós vizsgálat helyett műszeres vallomásellenőrzésről rendelkezik. Az is újításnak tekinthető, hogy a műszeres vallomásellenőrzés a bizonyítási cselekmények közé került. Joggal merül fel a kérdés, valóban indokolt volt-e a poligráfós vizsgálat helyett a műszeres vallomásellenőrzést szabályozni. Az is vizsgálatra szorul, hogy a műszeres vallomásellenőrzésnek a bizonyítási cselekmények között van-e a helye. A tanulmány célja a feltett kérdések megválaszolása mellett annak bemutatása, hogy a gyakorlatban milyen változásokat hozott a IV. Be. hatályba lépése.

2. A műszeres vallomásellenőrzés jogi szabályozása

A III. Be.¹ alapján a poligráfós vizsgálatot szaktanácsadó végezte, alanya pedig nagykorú tanú vagy felnőttkorú gyanúsított lehetett, akit akkor vizsgáltak, ha a poligráfós vizsgálatba beleegyezett.² Mivel a III. Be. kodifikálásakor büntetőeljárásban kizárólag a poligráfós vizsgálat rendelkezett hellyel és szereppel, ezért nem is mutatkozott igény arra, hogy más módszert is nevesítsenek a büntetőeljárás törvényben. Később azonban két kézírásalapú hazugságvizsgálati módszer is megjelent a büntetőügyekben, a komputeres grafometriás vizsgálat³ és a grafométer⁴. Esetükben az a gyakorlat alakult ki, hogy szakértőt rendeltek ki a vizsgálat elvégzésére, aki vizsgálati eredményt szakvéleménybe foglalta. Bár a szakértői vizsgálatokat nem jellemzi az önkéntesség, követve a poligráfós gyakorlatot, beleegyezéshez kötötték a vizsgálat elvégzését.

A IV. Be. egységesen szabályozza a különböző műszeres vallomásellenőrzésre alkalmas módszereket. Ha műszeres vallomásellenőrzésre kerül sor (legyen az komputeres grafometriás-, grafométeres vizsgálat, vagy a már büntetőügyekben is alkalmazott réteges hangelemzés⁵), azt szaktanácsadó végezheti, aki eljárásáról és megállapításairól a továbbiakban tanúként hallgatható ki.⁶ A tanúkihallgatás a gyakorlatban leginkább a vizsgálat körülményeire (nem volt-e például ittas állapotban a vizsgált személy) és a műszeres vallomásellenőrzési módszer megbízhatóságára, működési elveire irányul. A

¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

² III. Be. 180. § (2) bekezdés, 181. § (4) bekezdés, 182. § (2) bekezdés, 453. § (7) bekezdés

³ Agárdi Tamás: Az agy nem hazudik. Műszeres valóság-ellenőrzés – komputeres grafometriás vizsgálat. Magyar Rendészet, 2018/2. 20-21. o.

⁴ Farkas László: A tudományos grafológia néhány területe. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IV. Pécs, 2005. 243-253. o.

⁵ Kis György – Takács Szabolcs: A hazugságok típusai. Magyar Rendészet 2018/2. 45-51. o.

⁶ IV. Be. 212. § (2) bekezdés

Nyer. 79. § (8) bekezdése⁷ alapján a szaktanácsadó feljegyzést készít a műszeres vallomásellenőrzésről, amely magában foglalja a vizsgálati eredményt is. A feljegyzés a nyomozási ügyiratok közé kerül, amely pótolja a szaktanácsadó tanúkenti kihallgatását, ha a hatóság nem tart igényt más információra a vizsgálattal kapcsolatban, mint ami (vizsgálati eredmény) kiolvasható a feljegyzésből. A szaktanácsadó tanúkenti kihallgatása leginkább a bírósági tárgyalásra jellemző, a nyomozás során csak ritkán kerül rá sor. 2019 áprilisában és májusában kérdőíves felmérést végeztem. Az elektronikus kérdőívet 67 nyomozó és vizsgáló töltötte ki, valamint 63 más beosztásban lévő rendőr. Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Heves, Komárom-Esztergom, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém és Zala megyében látnak el szolgálatot, valamint Budapesten. A hatvanhét nyomozóból, illetve vizsgálóból mindössze hárman hallgattak ki tanúként műszeres vallomásellenőrzést végző szaktanácsadót nyomozási szakaszban. A kérdőívkitöltők az erre irányuló kérdés ellenére nem jelezték, hogy milyen műszer vonatkozásában került sor a kihallgatásra.

A IV. Be. 87. § (2) bekezdése alapján a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható. A rendelkezés oka, hogy testi, lelki érettséghez van szükség a műszeres vallomásellenőrzés elvégzéséhez, hogy az alany megfelelően helyezze bele magát a vizsgálati szituációba. Értenie kell a feltett kérdéseket, és tudatának azt is át kell fogni, ha a tagadása lelepleződik, ez számára súlyos következményekkel jár. Emellett azért is jelentősége lehet az életkornak, mivel a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanúnál a különleges bánásmód jegyében a kímélet követelménye is megjelenik, mint egy olyan ok, amely a kora miatt védi a tanút a stresszel járó bizonyítási cselekményektől. Ez a védelem a fiatalok gyanúsítottat is megilleti a IV. Be. 96. § (2) bekezdése alapján.

A műszeres vallomásellenőrzéshez a tanú, illetve a gyanúsított hozzájárulása szükséges.⁸ A poligráfós vizsgálat és más módszerek esetében is az együttműködést kívánó vizsgálati metodika indokolja a rendelkezést. Ha az alany nem követi a vizsgálatvezető instrukcióit, félbeszakítják a vizsgálatot. Ezt az eredménytelenséget okozó helyzetet lehet megelőzni a beleegyezés megkövetelésével, amikor joga van az alanynek eldönteni, vállalja-e a vizsgálatot. A nem vállalás ténye nem jelent hátrányt számára (erre a beleegyező nyilatkozaton is felhívják a figyelmét), garanciát jelent, hogy nem hivatkozhat rá a bíróság a bűnösség bizonyítékai között. Ezt a követelményt sértette meg az elsőfokú bíróság, amikor ítéletének indoklásában a vádlotti szavahihetőség mérlegelése során jelentőséget tulajdonított annak a körülménynek, hogy az I. r. vádlott a törvényben írt jogával élve a poligráfós vizsgálatot megtagadta.⁹

3. A bizonyítási cselekmények és a műszeres vallomásellenőrzés

2019 áprilisában és májusában végzett kérdőíves felmérésem 1. kérdésére (Egyetért Ön azzal, hogy az új büntetőeljárási törvény alapján bizonyítási cselekménnyé vált a műszeres vallomásellenőrzés?) 94-en válaszoltak igennel (72,3%), 7-en nemmel (5,4%), 21 kitöltő szerint „inkább egyetérték” (16,2%) és 8-an (6,2%) válaszolták, hogy „inkább nem értek egyet”. A válaszolók jelentős többsége szerint indokolt volt a bizonyítási cselekmények között elhelyezni a műszeres vallomásellenőrzést. A nemmel válaszolók

⁷ 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól

⁸ IV. Be. 212. § 1) bekezdés

⁹ Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.189/2018/17.

elsősorban azzal indokolták válaszukat, hogy a műszeres vallomásellenőrzés nem megbízható, illetve eredménye manipulálható. Az igennel válaszolók szerint a bizonyítási cselekménnyé válás is mutatja, hogy újabb módszer segítheti a nyomozást, illetve a bizonyítást, ettől pedig sokan a büntetőeljárás gyorsulását várják, valamint hatékonyság növekedését.

Az elmélet oldaláról is érdemes megvizsgálni, hogy indokolt volt-e a műszeres vallomásellenőrzés bizonyítási cselekménnyé válása. A jogalkotói megoldás arra utal, hogy a műszeres vallomásellenőrzés eredményét ideális esetben egy olyan szaktanácsadói feljegyzés tartalmazza, amelyre bizonyítási eszközként tekinthet az eljáró hatóság. Specialitását adja a műszeres vallomásellenőrzésnek, hogy más bizonyítási cselekményektől eltérően, kizárólag a nyomozás során szabad elvégezni. Már ez a körülmény is jelzi, hogy nem tipikus bizonyítási cselekményként tekinthetünk a műszeres vallomásellenőrzésre, és az is jellemzi, hogy a bírósági gyakorlat alapján a műszeres vallomásellenőrzés eredménye nem minősül bizonyítási eszköznek (ezt támasztja alá mások mellett a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 4/2007. BK véleménye, Kúria a Bhar.II.1271/2013/8. számú eseti döntése, a Kúria a Bfv.III.953/2012/34. számú eseti döntése, Fővárosi Ítéletábla 5/2014. (IX.29.) BK. véleménye, stb.) Jól mutat rá a IV. Be. szabályozása vonatkozásában a műszeres vallomásellenőrzés szerepére a Fővárosi Törvényszék határozata: *„nem a bizonyítási eszközök között helyezi el, hanem azt a bizonyítási cselekményeknél találhatjuk a bizonyítási kísérlethez és a felismerésre bemutatáshoz hasonlóan. Az ilyen bizonyítási cselekmények célja egy már megtett vallomás hitelességének a vizsgálata. A műszeres vallomásellenőrző esetében a megtett vallomás hitelességének vizsgálata úgy történik, hogy a műszerek segítségével a testben fellépő elváltozásokat lehet mérni, és ezzel a vallomásban elmondott tények vagy megerősítést kapnak, vagy éppen ellenkezőleg, azokat cáfolni lehet.”* (Fővárosi Törvényszék B./1286/2017/13) Az elmúlt hónapokban több bíróval is konzultáltam, mindnyájan úgy látják, a műszeres vallomásellenőrzés az új szabályozás ellenére sem kap (nagyobb) jelentőséget a bírósági bizonyításban.

Ha a rendőri állományt vizsgáljuk, kérdőíves felméréseim alapján az tapasztalható, hogy egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak neki, hogy bizonyítási cselekménnyé vált a műszeres vallomásellenőrzés. A IV. Be. hatályba lépése előtt jellemzően arra számítottak, hogy 2018. július 1-jét követően nőni fog a poligráfós vizsgálat jelentősége a bizonyításban. 2018. április 11. és 2018. május 11. között 418 rendőr töltötte ki az elektronikus kérdőívet, közülük 119-en nyomozók (28,5%), 79-en vizsgálók (18,9%), 220-an (52,6%) pedig más beosztásban voltak, akik Hajdú-Bihar megye kivételével az összes megyében, illetve Budapesten teljesítettek szolgálatot. A 10. számú kérdésre (A IV. Be. a bizonyítási cselekmények között helyezi el a műszeres vallomásellenőrzést. Ön szerint a műszeres vallomásellenőrzés eredménye ezzel nagyobb jelentőségre tesz szert a bizonyításban?) 208 fő (50,01%) válaszolt igennel, 65 fő (15,7%) nemmel és 208 fő (34,2%) talánnal. A 198 fő nyomozóból és vizsgálóból 92 fő válaszolt igennel (46%), 36 fő (18,18%) nemmel és 70 fő talánnal (35,35%). 2018 novemberében 106 rendőrrel végeztem kérdőíves empirikus kutatást. Az 5. kérdésre (5. Ön szerint a műszeres vallomásellenőrzés bizonyítási cselekménnyé válása növeli a bizonyításban betöltött szerepét a poligráfós vizsgálatnak?) a kitöltők 68,9%-a válaszolt igennel (73 fő), 17,9% talánnal (19 fő), és 13,2% nemmel (14 fő). A 2019 tavaszán végzett empirikus kutatásom során 131 rendőr kitöltőből 104 válaszolt igennel (79,38%) ugyanerre a kérdésre (2. Ön szerint a műszeres vallomásellenőrzés bizonyítási cselekménnyé válása növeli a bizonyításban betöltött szerepét a poligráfós vizsgálatnak?), 20-an talánnal (15,26%) és 7-en nemmel (5,34%). A három empirikus

kutatásból levonható a következtetés, ahogy telik az idő, egyre kevesebben gondolják azt a rendőrök közül, hogy nem növekszik a műszeres vallomásellenőrzés bizonyításban betöltött szerepe. Ez az elgondolás persze nem befolyásolja a bírósági gyakorlatot, viszont lehet olyan hatása, hogy a jövőben nőni fog az olyan ügyek száma, amelyek nyomozási szakaszában műszert vesznek igénybe vallomásellenőrzés céljából.

4. A műszeres vallomásellenőrzés és a közvetett bizonyíték problematikája

A IV. Be. indokolása szerint a törvény „a bizonyítási cselekmények között helyezi el újdonságként a közvetett bizonyíték beszerzésére irányuló műszeres vallomásellenőrzést”. Mivel a szaktanácsadó nem a bizonyítandó tényekről nyilatkozik, amikor a poligráfos vizsgálat során figyelt fiziológiai reakcióváltozások alapján állást foglal, hogy a vizsgált személy feltett kérdésre adott tagadó válasza megtévesztő-e, „így amit mond, nem bizonyítéka a cselekménynek/bűnösségnek stb.”¹⁰ A vizsgálati eredményről készített feljegyzése, illetve amit tanúként elmond kihallgatása során, nem keletkeztet közvetlen bizonyítékot, és azokból a kijelentésekből sem származik közvetlen bizonyíték, amelyek a poligráfos vizsgálat első szakaszában hangoznak el (vizsgálat előtti interjú), amikor a vizsgált személy arról beszél, hogy milyen információkkal rendelkezik a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban. Ugyanebbe a körbe esnek a vizsgálat során feltett kérdésekre adott „igen”, „nem” válaszok, amelyek valóságtartalmát vizsgálja műszerrel a szaktanácsadó. A poligráfos vizsgálat nem minősül kihallgatásnak, a szaktanácsadó kizárólag arra jogosult, hogy a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó kérdésekre adott tagadó válaszok fiziológiai reakcióváltozásokon alapuló megtévesztő voltára mutasson rá. Más kérdés, hogy a műszeres vallomásellenőrzést tanú-, esetleg gyanúsítottai vallomás követheti, ami viszont a bizonyítandó tényekről tartalmazhat adatokat. Krispán István szerint az emberölési ügyekben a poligráfos vizsgálat során elkövetőként azonosított személyek körülbelül egyharmada tesz ebben a helyzetben beismerő vallomást.¹¹ Így ha magából a szaktanácsadói feljegyzésből nem is származik közvetlen bizonyíték, annyiban mégis lehet szerepe a műszeres vallomásellenőrzésnek a közvetlen bizonyíték megszerzésében, hogy elvezetheti hozzá a hatóságot.¹²

Ha a közvetett bizonyíték kérdéskörét vizsgáljuk, megállapítható, hogy a poligráfos vizsgálat eredményét rögzítő feljegyzésben foglaltak közvetett bizonyítéknak sem minősülnek, mivel a szaktanácsadó arról tud nyilatkozni, hogy a vizsgált személynél a fiziológiai reakcióváltozások megtévesztésre utaltak-e a releváns kérdések tagadásánál. Megtévesztően tagadta-e a vizsgált személy, hogy elkövette a rablást, és ismerné az elrabolt összeget. Bár a bizonyítandó tényre irányul a szaktanácsadó kérdése, viszont a válasznál kizárólag a vizsgált személy fiziológiai reakcióváltozásait figyeli a szaktanácsadó. A fiziológiai reakcióváltozás pedig nincs összefüggésben a bizonyítandó ténnyel, és következtetni sem lehet belőle a bizonyítandó tényre.

¹⁰ Bejczy Alexa: Kétélyek a poligráf körül. *Ügyészek Lapja* 2013/3-4. 73. o.

¹¹ Krispán István: Tájékoztató és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfos hazugságvizsgálat. *Belügyi Szemle* 2005/1. 106. o.

¹² Lásd erről részletesebben: Budaházi Árpád: A bizonyítási eszközök és a poligráf. *Magyar Rendészet*, 2008/3. 11-25. o.

5. A műszeres vallomásellenőrzés szerepe a büntetőeljárásban

A műszeres vallomásellenőrzésnek leginkább a nyomozás felderítési szakaszában van helye és szerepe, amikor a cél az elkövető kilétének a megállapítása, és az ehhez szükséges bizonyítási eszközök összegyűjtése, illetve rögzítése. Előkészítő eljárásban nem kerülhet rá sor, mivel a műszeres vallomásellenőrzés feltételezi a vallomást, amelyet ellenőriztetni kíván a nyomozó hatóság vagy az ügyészség. Előkészítő eljárásban nem végezhető kihallgatás, így nincs mit ellenőrizni. A felderítési szakaszban tanú lehet alanya a műszeres vallomásellenőrzésnek, akinél azt vizsgálják, hogy elkövetője lehetett-e a bűncselekménynek, illetve milyen módon kapcsolódik a bűncselekmény elkövetéséhez, addig a vizsgálati szakaszban a tanú mellett a bűncselekmény elkövetését tagadó gyanúsított is lehet, akinél azt vizsgálják, őszinte-e a tagadása.

Jellemzően a bírók sem kételkednek abban, hogy jelentős nyomozást orientáló szerepe van a poligráfos vizsgálatnak abban, hogy alkalmazásával a nyomozó hatóság eljusson a gyanúsítottához. Ügyelnie kell viszont arra a nyomozó hatóságnak, hogy ne bízson vakon a műszerekben, így a poligráfban sem. A 2019 tavaszán végzett kérdőíves empirikus kutatásom során a feltett kérdésre, miszerint „Előfordult már a gyakorlatában, hogy a poligráfos vizsgálat eredménye nem bizonyult helyesnek?” 119-en válaszoltak, 105-en nemmel (88,2%), viszont 14-en jelezték (11,8%), hogy előfordult már a gyakorlatában, hogy a poligráfos vizsgálat eredménye nem volt helyes. A következő kérdés arra irányult, hogy „A poligráfos ügyeinek hány százalékában fordult elő, hogy a poligráfos vizsgálat eredménye nem bizonyult helyesnek?” A kérdésre 31-en válaszoltak. Közülük 20-an (64,5%) adták azt a választ, hogy nem fordult elő, 3-an (9,7%) 1%-ra teszik a hiba bekövetkezését, 1 fő (3,2%) 2%-ban határozta meg, 3 fő (9,7%) 10%-ban, 1 fő (3,2%) 20%-ban, 1 fő (3,2%) 30%-ban és 2 fő (6,4%) 50%-ban. Hibázási okként jelölték meg, hogy a vizsgált személy „lelkileg hosszú időn keresztül készült a vizsgálatra”; „gyógyszer hatása alatt válaszolt” a feltett kérdésekre, a gyanúsított „személyiségzavarban szenvedett”, viszont a vizsgálat idején még nem állt rendelkezésre erről szóló szakvélemény; olyan vállalta magára a bűncselekmény elkövetését, aki valójában nem volt elkövető, viszont a poligráfos vizsgálat eredményéből tévesen elkövetőnek vélhették a vizsgált személyt; a gyanúsított a poligráfos vizsgálatot követően mondta csak el, hogy a feltett kérdésekre vonatkozó információkat korábban a rendőröktől szerezte meg. Ezt a körülményt viszont nem osztotta meg a szaktanácsadóval.

Ahogy arra az egyik kérdőívkitöltő is utalt, a hibázás esélye növekszik, ha nem akkreditált szerv végzi a poligráfos vizsgálatot, ahol rendelkezésre állnak a megfelelő személyi és tárgyi feltételek (hazánkban a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ rendelkezik csak akkreditációval „A vizsgálat alá vont személy poligráfos vizsgálata” vonatkozásában, valamint akkreditált vizsgálólaboratórium státusszal). Ugyanis téves vizsgálati eredmény is születhet, ha a szaktanácsadó szakmai tudása nem megfelelő. Olyan ügyben vállalja el például a poligráfos vizsgálatot, amelyben a szakma szabályai szerint nem szabadna elvégezni a vizsgálatot, vagy nem akkor és olyan metodikával végzi a poligráfos vizsgálatot, ahogy azt tennie kellene, ha betartaná, illetve ismerné a nemzetközileg is alkalmazott szakmai protokollt.

A nyomozás során végzett poligráfos vizsgálat eredményére támaszkodhat ugyan a bíróság, viszont ezt jellemzően akkor teszi, ha bűnösséget megállapító ítélet születik, és terhelő a vádlott számára a vizsgálat eredménye. A támaszkodás mindössze annyit jelent, hogy a bíróság utal arra ítéletében, hogy a poligráfos vizsgálat eredménye is gyengíti a

vádolt tagadásának a hitelességét. A vádlott nem bűnösségére utaló vizsgálati eredmény viszont jellemzően nem része a felmentő ítélet indokolási részének. Mivel a poligráfós vizsgálat kizárólag a vallomás hitelességét erősít vagy gyengíti jellemzően felderítési céllal, így elrendelésének valóban nincs helye a bírósági eljárásban. Tekintettel arra, hogy a műszeres vallomásellenőrzéshez hasonlóan a felismerésre bemutatás és alapvetően a bizonyítási kísérlet¹³ is vallomáshitelességet gyengít vagy erősít, így nem látom problémának, hogy a bizonyítási cselekmények közé került.

6. Záró gondolatok

A műszeres vallomásellenőrzés törvényi nevesítése és bizonyítási cselekmények között történő szabályozása a IV. Be.-ben arra utal, hogy a jogalkotó is elismeri, a műszeres vallomásellenőrzésnek jelentős szerepe van, illetve lehet a nyomozás orientálásában. A módszerek közül a poligráfós vizsgálat vívta ki az elismerést, a négy évtizedes magyarországi alkalmazása során számos ügy nyomozásában jelentett segítséget. Más módszerek esetében hiányzik a megfelelő tapasztalat és validálásukra sem került sor, Magyarországon és külföldön sem, éppen ezért nem szabad vakon bízni bennük, a vizsgálati eredményeket kellő fenntartással kell kezelni. Tagadhatatlan, hogy az elmúlt években számos ügyben hoztak eredményt más műszerek is, így nem kizárt, hogy valóban működnek, viszont az óvatos hozzáállás segíthet abban, hogy ne jusson tévútra a nyomozás, ha esetleg rossz vizsgálati eredmény születne valamely módszer esetében.

¹³ Lásd erről részletesebben: Budaházi Árpád: Bizonyítási kísérlet a felderítésben és a bizonyításban. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI. Pécs, 2015. 127-132. o.